

SÕJAAJAKIRJANDUS

Sõjaajakirjandus 2022 sügisel

Mis vaatab vastu sõjasündmuste kajastustest, milliseid piire seab sõda ajakirjandusele ning milliseid väliseid ja sisemisi heitlusi peab sõjareporter?

Ülevaade EAASi koosolekust 11. novembril 2022

Väino Koorberg (koosoleku juhataja): Pakkusin meie tänaseks aruteluteemaks, kes on ajakirjanik – kas ajakirjanik, kodanik, patrioot või propagandist. Siis otsustasin, et seda peab ikkagi kitsamaks tõmbama, fokuseerima Ukraina sõjale. Krimmi sõda on see, mis sõjaajakirjandusele on tugeva alguse pannud. Kõige esimest klassikalist sõjaajakirjanikku, William Russellit tuntakse, sest ta tegutses Krimmi sõja ajal, ja kõige esimene sõjafoto oli täpselt samamoodi pärit Krimmi sõjast.

Meil on täna plaanis rääkida kolme väga otseselt Ukraina sõjaga kokku puutunud ajakirjanikuga. Seejärel räägib Tiit Hennoste sõjakajastusest akadeemilises vaates ja pärast seda Peeter Tali ajakirjandusest sõja ajal.

Jaanus Piirsalu on meie esimene esineja. Miks on üldse sõda vaja ajakirjanduses näidata?

Jaanus Piirsalu: Alustuseks ma natuke selgitan seda, kuidas Ukrainas ajakirjaniku töö üldse käib, millised on piirangud ja millised on reeglid.

Iseenesest on loogiline, et Ukraina armee on seadnud ajakirjanike tööle üsna palju piiranguid. Nende eesmärk on üldiselt kaitsta oma sõdureid ja tehnikat, sest tänapäeva tehniliste vahenditega on võimalik palju kahju tekitada. Sõja jooksul on ajakirjaniku mänguruum palju muutunud. Toon sellise näite: kui sõda algas 24. veebruaril, siis ma ärkasin juhuslikult hommikul sellises kohas nagu Zolota. See ei ütle õieti midagi, aga selle kõrval asub Popasna linn, mis on sõjauudistest küllalt tuntud. Ärkasin sisuliselt rindejoonel, 700 meetri kaugusel tollasest kontrolljoonest. Õnneks sel hetkel seal suuri lahinguid ei olnud, ma sain õnnelikult rindejoonelt ära liikuda. Siis ma jõudsin Severodonetski linna.

Ma olen seal palju käinud. Sõja esimesel päeval, kui ma jälle sinna sattusin, oli paanika nii suur, et

ma võisin rahulikult kuberneriga valitsushoonesse sisse jalutada ja ringi kõndida. Tavaliselt oli seal väga palju valvureid, aga kõik olid jalga lasknud. Ainuke, kes seal kohal oli, oli üks valvur, kes tuli kuskilt tagaruumist, sest kuulis ilmselt mingit müdinat. Küsisin, kus kõik on, tahaks rääkida kuberneriga või kellegi vastutava isikuga. Valvur ütles, et kõik sõitsid ära. Siis ma läksin edasi linnavalitsuse hoonesse. See oli praktiliselt sama tühi. Õnneks oli linnapea kohal, sain temaga rääkida.

Kui ma hakkasin linnast ära liikuma koos kolleegidega, kellega seal kohtusin, siis sattusime Ukraina sõjaväekolonni peale. Kuna materjali oli vaja, hakkasime neid pildistama ja filmima. Keegi ei öelnud meile mitte midagi, sõitsid ja lehvitasid meile. Aga paar nädalat hiljem tuli väga range keeld sõjaväelaste ja sõjatehnika pildistamise kohta. Läks nädal aega, kui kehtestati akrediteerimissüsteem. See tähendab seda, et kui ajakirjanik tahab praegu Ukrainas töötada, siis ta peab selleks saama akrediteeringu Ukraina kaitsevält, kes jagab neid koostöös nende kaitsepolitseiga, SBUga.

Praeguses Ukrainas ei saa muidu töötada, kui sa oled enne läbinud julgeolekukontrolli, alles see annab sulle võimaluse töötada. Sõja algul sai akrediteeringut enamasti suhteliselt ruttu, oli ka juhtumeid, et lausa ühe päevaga. Mina ootasin natuke kauem. Aga mida edasi, seda raskemaks on läinud seda saada. Tean juhuseid, kus kolleegid välismaalt on oodanud peaaegu kaks kuud mingitel arusaamatutel põhjustel. Sellised asutused nagu SBU seda muidugi kunagi ei põhjenda. See on esimene filter, nii-öelda taustakontroll, mille ajakirjanik peab praegu läbima, kui läheb Ukrainasse tööle.

Edasi on nii, et kui sa tahad kusagil rindejoone läheduses töötada, külastada mõnda väeosa ja sõjaväelastega rääkida, siis selle jaoks pead veel taotlema

eraldi loa. See käib läbi peastaabi ja selles on mitu erinevat tasandit. Kui sa tahad rääkida konkreetse üksusega, näiteks idarinde maaväe üksusega, siis pead luba küsima maaväe staabist. Aga kui tahad näiteks lääne sõjaväetehnikat pildistada või filmida, siis selle jaoks on vaja kraad kangemat luba kaitseväe peastaabist. Kõikide nende lubade saamine võtab päris kaua aega. Näiteks viimane kord ma ootasin peaaegu kolm nädalat. Saadud luba saadetakse konkreetse väegrupi pressiteenistusse, kes siis suunab sind konkreetsete brigaadide pressiohvitseride juurde. Nema peavad selle omakorda veel kooskõlastama endast ülalpool seisva pressiohvitseriga. Oletame, et ma tahan praegu sõita Ukrainasse rindelähedasse piirkonda, mul on olemas akrediteering, sõidan konkreetse plaaniga Donbassi kohale ja tahan seal mingi üksuse juurde pääseda, et seal sõduritega rääkida, mõne ohvitseriga pilti teha. Kui mul ei oleks loa saamise ettevalmistusi tehtud, kui ma hakkaks alles praegu sellega tegelema, siis võtaks see umbes kolm-neli nädalat aega, enne kui ma saaksin selle loa kätte.

Muidugi, nagu alati on olemas ka mingid otse- teed. Sul peavad selleks olema head sidemed mingite üksustega, pead isiklikult tundma ohvitseri või ülemusi. Nendel, kes on rohkem Ukrainas käinud, kes on sõda alates 2014. aastast kajastanud, on kindlasti rohkem kontakte. Või siis tunned kedagi, kes tunneb sõjaväelasi, näiteks mingeid vabatahtlikke, kes varustavad sõjaväeüksusi. Teinekord on võimalik nendega kaasa minna, pressiohvitseridest mööda minna.

See kõik on teoorias nii. Aeg-ajalt aga kehtestab Ukraina kaitseväge totaalse keelu rindelähedaste piirkondade suhtes, ükski üksus ajakirjanikke vastu ei võta ja load ei loe. Näiteks kui nad valmistuvad pealetungile minema või suuremat operatsiooni läbi viima. Selle järgi saab ka muidugi hästi aru, et midagi on teoksil. Siis sa võid istuda kaks-kolm nädalat kohapeal, kuhugi sind ei lasta, isegi tutvused ei loe eriti, kõike jälgitakse hästi rangelt.

Paljudesse rindelähedastesse regioonidesse sõitmiseks – isegi kui sa ei taha üksusi külastada, vaid rahulike elanikega rääkida – pead täitma ankeedi *online*'is, teavitama, et sa sõidad sinna. Mingit vastust ei pea ootama, aga kui sul ei ole see ankeet täidetud, seda teadaannet tehtud, siis sind ei pruugita sinna piirkonda lasta, kuna igal pool on valvepostid nimekirjadega. Ja kui sa sinna piirkonda sisse sõidad, siis kirjutatakse kõik sinu andmed üles, passi ja auto numbrid, pildistatakse. Ukraina sõjaväel on kogu aeg suhteliselt täpne ülevaade sellest, kus ajakirjanikud

viibivad ja kes nendega kaasas on.

Näide piirkondade ootamatust sulgemisest ajakirjanikele. Sõja alguse poole, kui venelased Kiievi kallalt olid juba läinud, keelati ära Tšernihivi piirkonda sõitmine. Seda oli lihtne kontrollida, kuna enam-vähem terve oli ainult üks sild, kust autoga läbi sai. Seda põhjendati sellega, et seda ala puhastatakse, selleks et ajakirjanikel oleks seal ohutu. Ilmselt nad püüdsid seal metsadesse jäänud Vene sõjaväelasi. Aga juhtub ka, et aeg-ajalt pannakse ajakirjanikele mingi piirkond lihtsalt kinni.

Mis keelud veel on? Nagu juba mainisin, et tehnika pildistamine on keelatud. Selleks on eriluba vaja ja pildistada tuleb niimoodi, et asukoht ei oleks äratuntav. Tavaliselt pressiohvitserid näitavad sulle õige suuna kätte.

Välisajakirjanik sõltub kindlasti väga palju Ukraina kohalikust fikserist, isikust, kes aitab sind kohapeal. Kuna me paraku kohalikke olusid hästi ei tunne, peame endale kohapealt abilise palkama. Tema teadmistest ja kontaktidest sõltume väga palju. Ma arvan, et 50-60% töö tulemusest sõltubki sellest, kui hea fikser on. Postimehes kasutame igas piirkonnas eraldi fikserit, kes tunnevad hästi just seda piirkonda ja inimesi. Paljud meediaväljaanded kasutavad ühte ja sama fikserit, kes sõidab nendega igale poole kaasa.

Ligipääs materjalile sõltub palju ka teede ja sildade olukorrast. Tihti ei olegi võimalik ligi pääseda. Lõhutud sillad on väga suur probleem Donbassis ja nüüd ka Hersonis. Donbassis on hästi palju väike- seid jõgesid ja Hersonis kanaleid. Sõjaväelased oma erivahenditega saavad muidugi üle, aga teinekord on pontoonsillad sellises seisundis, et isegi džii biga on sealt väga raske üle saada. Rääkimata meie toimetuse Toyota Corollast.

Tuleb ka aru saada, et mida lähemal seal rindele oled, seda kitsamat pilti sa tegelikult sõjast näed ja seda raskem on üldistusi teha kogu olukorra kohta. Kiievis olles, võib-olla isegi Tallinnas olles näed sa laiemat pilti palju rohkem, kui istudes kuskil Kramatorskis, kus sa oled väga seotud selle konkreetse piirkonnaga.

Aga konkreetseid emotsioone ja detaile saad sa ikkagi ju kohapealt. Ja kohapeal saad nn sõjandust natukenegi läbi hammustada. Sõjandus on muidugi palju.

Mulle tundub, et ukrainlased teevad küll ka nii-öelda infooperatsioone desinformeerimise eesmärgil, aga vähemalt üritavad nad avalikkusele mitte valetada, pigem on nad siis vait. Mulle tundub, et

avalikkust meelega nad väga ei eksita.

Mis kasu on üldse sõja näitamisest? Mis kasu toob ajakirjanik, kes sõjalisi konflikte on kajastanud? Ausalt öeldes on see päris raske küsimus. Minu jaoks on see töö. Lugeja otsustab, kas sellest on talle mingit kasu. Eks uudiseid sõja kohta saab iga lugeja kätte ka ilma selleta, et mina või mu kolleegid seal käiksid. Ma arvan, et laias laastus on meie ülesanne näidata emotsioone kohapealt. Üks asi on lugeda, et mingi linn on 80 protsendi ulatuses elamiskõlbmatuks muutunud, ja teine asi on näha konkreetseid purustusi ning konkreetseid inimesi. Üks asi on arve lugeda ja teine asi on nende arvude taga inimesi näha. Ausalt öeldes ma ei tea, kas meie töö lugejaid kõnetab või mitte. Ma teen oma tööd nii hästi, kui oskan. Kui Postimees tellib neid lugusid, ju siis midagi ikka on.

Mida tegelikult peab ajakirjanik teadma ja oskama selleks, et sellises kohas töötada? Ma arvan, et üks tõeline professor selles küsimuses on Eesti ajakirjanduses Ivar Heinmaa. Minu kogemus piirdub ainult Tšetšeeniaga ja nüüd Ukrainaga. Ajakirjanikule, kes rindel sõda kajastab, on ääretult oluline autonoomse tegutsemise võimekus või oskus. Sa oled ikkagi seal suhteliselt omapäi, toimetused eriti aidata ei saa. Tähtis on kiire reageerimine, kiiresti ja õigesti otsustamine selle üle, mida nüüd teha, millisel teemal keskenduda, kuhu minna.

On väga oluline, et ajakirjanik oleks hästi iseseisev. Mulle tuleb muidugi kindlasti kasuks, et ma olin pikalt Moskvas ja pidin väga palju iseseisvalt tegema ning otsustama. Muidugi pead sa olema professionaalselt väga kiire kirjutaja ja loo kokkupanija, aega on suhteliselt vähe. See on ka füüsiliselt suhteliselt kurnav, emotsionaalsest poolest rääkimata. Kui jääd pommitamise alla, sõltub sinu otsusest, kas jääd terveks või ei.

Millistest oskustest ma tunnen Ukrainas puudust, on see, et võiksin osata paremini ukraina keelt. Näiteks kolleeg Anton Aleksejev ETVst räägib väga hästi ukraina keelt, teeb kohe kadedaks. See on praeguses olukorras väga suur pluss inimestele lähene misel, kui sa oskad ukraina keelt. Ma arvan, et kõik Eesti ajakirjanikud, kes seal praegu käivad, peaksid kindlasti täiendama oma sõjameditsiini oskusi. Ei tea iial, millal neid vaja läheb, ja ma kardan, et mingi hetk läheb neid kindlasti vaja.

Kuidas ma otsustan, millisena ma seda konflikti näitan? Praeguses sõjas on asi väga selge selles suhtes, kelle lugu sa jutustad. Selle lugu, kelle poolel sa oled füüsiliselt. Seda võimalust ei ole, et täna kirjutan

Ukraina poole vaadet asjale, homme sõidan autoga üle rindejoone ja kajastan kõike teise poole seisukohalt.

Kui sõda algas 2014, siis oli see mingil määral võimalik. Ma mäletan, et ma käisin 2015 sügisel Venemaa kaudu Luhanskis ja tollal oli küll veel võimalik ka teise poole vaadet edastada.

Ma kirjeldan seda, mis seal toimub, mida ma näen ja mida mulle räägitakse. Katsun omi mõtteid võimalikult vähe lisada. Alati ei tule see kahjuks välja. On juhuseid, kus olen oma suhtumist ja emotsioone edasi andnud. Hea meelega näeks seda, et lugeja ise otsustab, millisena ta seda konflikti näeb. Sellist eesmärki ei ole, et lihtsalt näidata, kui õudne see sõda on. See on nagunii vist kõigile selge, et on jubedalt õudne mõlemalt poolt.

Ma ei oska ega saagi vastata küsimusele, mille järgi otsustada, kelle lugu on õige. Me näemegi ainult ühte poolt rindel. Sa räägid, mida näed ja kuuled. Sul puudub võimalus kontrollida mingeid fakte. Kuidas ma kontrollin näiteks seda, kust see rakett täpselt tuli ja tappis 40 inimest? Kuidas ma kontrollin, kes lasi rindejoonel tankiga puruks auto, kus oli sees pere koos lastega?

Ma saan aru, et need on ajakirjaniku puhul õiged küsimused, aga sõja tingimustes need ei ole tihti asjakohased. Tuleb aru saada, et rindel töötav ajakirjanik on pandud väga nõrka olukorda, et võimalused on seal väga napid. Mitte sellepärast, et me ei tahaks või et niimoodi on lihtsam, aga tihti on see objektiivselt nii.

Väino palus, et ma räägiks juhtumitest, kus mulle on mingi narratiiv või lavastatud olukord ette sõedetud. Eks mul on kahtlusi olnud. Sõja alguses töötasin palju ühe kolleegiga Die Weltist, kes on väga kogenud, konfliktikolletes palju käinud mees ja oskab kahtlasi asju minust paremini läbi hammustada. Teatud kahtlusi liikus, aga neid on pööraselt raske kontrollida sellistes tingimustes. Isegi kui neid põhimõtteliselt oleks võimalik kontrollida, võtab see väga kaua aega ja nõuab suuri ressursse. Ma ei usu, et ühelgi Eesti meediamajal oleks selliseid võimalusi. Üks konkreetne kahtlus oli kohe sõja alguses. Seal oli juttu sellest, kuidas Ukraina vormidesse rietatud venelaste rünnakrühm üritas kesklinna tungida ja poole tee peal hävitati. Sisuliselt põletati kogu tehnika ja inimesed maani maha. Selle kohta olid algusest peale kahtlused, et äkki need olid ikkagi nii-öelda omad. Aga kuidas sa seda kontrollida saad?

Väino Koorberg: Et see kõik ei jääks minupool-

seks justnagu ülekuulamiseks, võtame vahepeal mõned küsimused auditooriumist ka. Saan aru, et Hans H. Luik on palunud sõna.

Hans H. Luik: Sinult juba küsiti, kas on olnud mingeid lavastusi näha. Minu küsimus puudutab ühte venelaste poolt välja käidud sõja ajendit – et Donbassi regioonis olevat kaheksa aastat käinud genotsiid. Bellincatis avaldati info mingist kindralist, kes olevat saanud viis miljonit dollarit, et seal midagi lavastada. Nagu OECD vaatleja Tiit Matsulevitš ütles, on isegi mingi laste massihaud tehtud. Kas sa meediat jälgides nägid, et venelased üritasid mingit suurt lavastussõud teha? Nad peavad ju maailmale näitama, mis see sõjaajend oli.

Teine küsimus on telekanalite kohta. Suvel tuli Ukrainas rakendamisele oligarhidevastane seadus, millega neil kästi oma telekanalid loovutada. Kui mina intervjuerisin oligarh Porošenkot, siis ta ütles, et tema kanalit ära ei võeta, ta „müüs“ selle omaenda ajakirjanikele. Ja Kolomoiskilt, kes aitas Zelenskõi võimule, ka võib-olla ei võeta tema kanalit Kvartal 95 ära. Kas need kanalid on üldse alles jäänud või on nüüd nii, et kõik kanalid on ühtsed. Mis seal TV sfääris toimub?

Jaanus Piirsalu: Esimesele küsimusele jään vastuse võlgu, ma ei oska selle kohta midagi öelda, kuulnud ma midagi ei ole. Ma arvan, et kui neil oleks õnnestunud seal midagi suurt lavastada, siis oleks see meediasse jõudnud, aga mina ei ole tähele pannud.

Ma arvan, et oligarhe ei sunnitud oma telekanaleid maha müüma. Praegu küll tegutsevad erinevad telekanalid. Mingis ulatuses nad küll edastavad ühisprogrammi, aga see ei tähenda seda, et nüüd 24 tundi kõikidel kanalitel oleks seesama programm, et neil kõigil oleks sellesama Kolomoiski 1 + 1. Ma arvan, et sa pidasid Kvartal 95 puhul seda silmas. Kõik kanalid tegutsevad, neil on eraldi uudisteplokid. Ei ole nii, et ainult üks suur riiklik tegutseb, neid on päris mitu. Aga sisepoliitilist üksteise vastu mängimist on kõvasti vähem, seda praktiliselt ei olegi.

Hans H. Luik: Mõni neist ometi ju kritiseerib ka valitsust ja kaitsejõude? Näiteks seda, et nad ei sättinud linnadesse droonidevastast kaitset ja kuulipildujaid elektrijaamade juurde. Või kriitikat ei tehta?

Jaanus Piirsalu: Ausalt öeldes ma ei ole suur teleka jälgija, kodus eriti ei vaata telekat ja pole ka

eriti aega. Aga ma olen näinud mujal meedias, et seda kriitikat on hakanud nüüd vaikselt tulema. Seda tuleb järjest rohkem, ei anna võrreldagi sõja esimese kolme-nelja-viie kuuga, kui oli täiesti null kriitikat. Nüüd hakkab seda tulema, isegi igasuguste hangete kohta. Ja korruptsioonist räägitakse.

Väino Koorberg: Siin on tulnud küsimus selle kohta, kuidas sulle sõjatsoonis käimine emotsionaalselt mõjub. Kas saad tagasi tulles nädal aega ühel või teisel moel stressi maandada?

Jaanus Piirsalu: Heal meel ma sellest ei räägiks. Niipalju ütlen, et viimane kord, kui ma Ukrainas käisin, siis me olime seal septembris praktiliselt kolm nädalat. Ma ütlen, et kunagi varem ei ole mul olnud nii emotsionaalselt raske seal tagasi tulla. See ilmselt seotud sellega, et hävitustöö on lihtsalt järjest kohutavam. Kõik need purustatud linnad ja külad, inimeste tragöödiad... Mingi hetk saab lihtsalt jõud otsa seda kõike näha.

Väino Koorberg: Selles mõttes oli minu küsimus arvatavasti kohatu, kui ma küsisin sinu käest täiesti akadeemilise küsimuse ajakirjaniku hoiaku kohta. Kui me võtame hoiaku, et me oleme ju kõik loomulikult Ukraina poolt, kas ajakirjanikule on selles hoiakus ka mingid ohud peidus?

Jaanus Piirsalu: Eks ajakirjanik on ka inimene. Ma mõistan seda ajakirjanikku, kes esindab üht poolt, ja ka seda, kes teist poolt. Aga tuleb ka aru saada, et kõik need videod ja fotod ja kirjeldused, mida inimesed meediast loevad ja vaatavad, ei anna pooltki edasi tegelikku jõhkrust. Ääretut jõhkrust, mida ajakirjanik näeb kohapeal.

Sa pead olema ikka väga-väga külma südame ja peaga ajakirjanik, kui sa sellest kõigest tasakaalustatult suudad välja tulla ning jääda nii-öelda balansseerituks. Kindlasti on palju neid ajakirjanikke, kes seda ka suudavad.

Ajakirjanikel nendest riikidest, mis asuvad meie regioonist kaugemal, on kuidagi lihtsam jääda neutraalsemaks, nad ei võta nii emotsionaalselt seda sõda. Neil ei saagi olla sellist emotsionaalset sidet selle sõjaga. Näiteks lause, et oleme ju kõik loomulikult Ukraina poolt. Kui Eesti ajakirjanik seda ütleb, et siis on selle mõte, et tegelikult sõdib Ukraina praegu ka meie eest. Nii et kui sa seda ütled, siis ütled ka seda, et loomulikult olen ma Eesti poolt.

Kontekst määrab siin väga palju. See, kust ajakir-

janik pärit on, ja see, milline on ta kogemus. Suured meediakompaniid, kellel on palju võimalusi, roteerivad pidevalt rinde lähedal käivaid ajakirjanikke. See on õige taktika, et nad ei hakkaks sõda liiga isiklikult võtma. Eesti ajakirjanike häda on see, et me oleme sõja läheduses suhteliselt tihedalt. Ja ma arvan, et see lihtsalt lõpuks paratamatult hakkab ka emotsionaalselt meile mõjuma, nii et me võtame seda juba väga isiklikult.

Maarja Lõhmus: Kas võib öelda, et sa oled nüüd mingis asjas ekspert, ja mis on sinu ekspertiis, kasvõi ajakirjanikuna? Mis on toimunud sinuga professionaalselt?

Me oleme teinud ühe võrdluse viie riigi ajakirjanduskäsitluste vahel, kui algas Gruusia sõda. Sellest oli näha, et Eesti ekspertiis Gruusia osas oli parim nendest viiest. Aga mida praegu arvata, kui võrdled ennast teistega?

Jaanus Piirsalu: Teistega võrrelda on mul raske, sest ma olen väga halb lugeja, ei loe üldse palju, ei suuda. Ja mul on siin kodus olles nii palju muid tegemisi. Ma olen Ukrainas olnud ju päris palju alates aastast 2014 ja loomulikult tean seda, mis seal ühiskonnas toimub palju paremini kui enamik minu välismaa kolleege. Aga kas ma nüüd sellepärast mingi ekspert olen, seda on raske öelda. Ma arvan, et võib-olla oskan rohkem kui keskmine inimene selle konflikti kohta midagi arvata. Aga Rainer Saks ja teised meie targad eksperdid on ikkagi kindlasti pädevamad.

See on ikkagi töö väga ekstreemsetes tingimustes. Ma ei ole elu seeski nii ekstreemsetes tingimustes töötanud. See on muidugi andnud suure kogemuse. Selles mõttes on see küll olnud väga arendav, kuigi on nagu paha öelda, et keegi sõja tingimustes areneb professionaalselt. Ukraina sõdurid muidugi arenevad professionaalselt kindlasti kõvema tempoga kui mina ajakirjanikuna. Muidugi on see mulle ajakirjanikuna palju juurde andnud.

Väino Koorberg: Koleduse piir on sinu jaoks ka nihkunud kuidagi kaugemale?

Jaanus Piirsalu: On küll vist, jah. Isegi Tšetšeenias ei olnud sellist. Seal oli ka muidugi väga jõhkraid pilte, aga need olid väga harvad, ei olnud sellistes kogustes. Seal oli ikkagi üks konkreetne linn, Groznõi, ja see polnud ka nii purustatud kui mõned Ukraina linnad. Seal oli ka laste laipu, aga mitte nii

palju. Ukrainas toimunu jõhkrust on raske ette kujutada.

Aga ma tahtsin veel lisada selle eelmise jutu lõpuks, et tegelikult oli siin hea küsimus mulle ette pandud, kas sõja kajastamisel on üldse võimalik jääda neutraalseks ja tasakaalukaks.

Kindlasti on see võimalik suurtel meediamajadel, kellel on ajakirjanikud mõlemal pool ja kes töötavad mitmes kohas. Meiesugustel üksiküritajatel on see keeruline.

Siin on veel üks teema, mille üle ma olen ise palju mõelnud – kui sa seal käid, siis kus on see piir, kus sa oled nagu ajakirjanik ja kus hakkad inimesi aitama. Kas ja kuidas on võimalik ühendada ajakirjaniku ja vabatahtliku abistaja rolli? Ideaalis pead ikkagi valida selle või teise rolli. Kui sa hakkad väga aktiivselt teisi inimesi aitama, siis sul nihkub ajakirjaniku fookus ikkagi hoopis kuhugi teise kanti.

Seda on ette tulnud, eriti sõja algul, et iga kord, kui me autoga läksime, siis me panime pagasnikusse mõned kastid igasuguseid ravimeid. Eriti veel, kui oleme käinud sellistes kohtades, kus kõik on pommitatud puruks, inimestel pole praktiliselt süüa midagi.

Me oleme alati üritanud osta kastitäie lihtsamaid toiduaineid ja inimestele viia. Toiduainete pakumise nutulugusid ei ole ma näinud, et keegi teeks. Aga kui lähed väga purustatud piirkonda, kus inimesed elavad pommivarjendis ja ei käi päevade viisi väljas, kus on palju lapsi ja vanureid, siis ikka viid ju kotitäie puuvilju või midagi. Aga ma ei nimetaks seda päris vabatahtliku tööks, see on vaid inimlik aitamine. Kuna kahte asja ei saa hästi teha, siis tuleb valida, kas töötad ajakirjaniku või vabatahtliku abistajana.

Väino Koorberg: Meie järgmine esinemine on salvestatud. Ivar Heinmaa on 30 aastat olnud sõjaoperaator, on vist läbi käinud kõik maailma sõjakolled, sadakond maailma riiki. On olnud Tšetšeenia sõjas, on näinud Rwanda genotsiidi, Bosnia kodusõda, ja nüüd siis Ukraina sõda. Kuna ta täna on hõivatud võtetega Lõuna-Itaalias, siis temaga me salvestasime intervjuu eile hommikul.

Ivar, sina oled vist see eestlane, kes on kõige rohkem lähedalt sõda näinud. Minu esimene küsimus on väga üldine. Mis on sõja näitamisest kasu?

Ivar Heinmaa: Kõige tähtsam on see, et maailm näeks, mis toimub.

Kevadel läksime Lössötsanskisse, vanureid bussi-

ga ära tooma. Buss laoti täis, hakkasime tagasi sõitma ja tundus, et linn on enam-vähem puhas. Nädal hiljem läksime sinna, kus me elame, me olime nüüd veebruarikuust saadik keldris elanud ema ja kassidega. Läksime sinna keldrisse, ema, noor naine, oli natukene purjus. Küsisime, miks nad ära ei lähe. Vastati, et kuhu me lähme, see on meie kodu, siin oleme sündinud. Tegime nendega loo, mis sai päris hea. Enne äratulekut andsime Maksimile numbri, et ta võtaks vabatahtlikega ühendust, kui saab ema nõusse, et neile helistada. Nad tulevad, toovad teid ära. Vabatahtlike pealik helistas meile järgmine hommik ja rääkis, et Maksim oli öösel kell kaks talle helistanud ja palunud neid ära viia. Vabatahtlikud läksid, inimesed pääsesid ära. See oli selline hetk, kus ma tundsin, et minu tööst ja sellest, et olime seal kohapeal, oli kasu.

Väino Koorberg: Mille järgi sa otsustad, kelle lugu jutustada?

Ivar Heinmaa: Asjad on ikkagi suhteliselt piiratud. Kui ikka sõda käib, siis sa ei lähe sinna kahe liini vahele, su käed on suhteliselt seotud. Näiteks Süürias, Aleppos olime me valitsusvägede poolel ja kellelegi muule lähedale ei pääsenud. Selles mõttes on asi suhteliselt ühekülgne. Tahaks teisele poole ka pääseda, nüüd Ukrainas tahaks venelaste poolele ka pääseda. Aga see on täiesti lootusetu, võimatu, seda ei saa teha.

Väino Koorberg: See oleneb sellest, kes sind ligi laseb?

Ivar Heinmaa: Täpselt nii. Ja mida ta sulle näitab. Tšetšeenias käisin vist kokku 15 korda esimese sõja jooksul ja seitse esimest korda olid tšetšeenide poole peal. 1995. aasta mais ütlesid venelased, et okei, me peame näitama välismaailmale ka, mis toimub, kui õiglased me oleme ja kuidas võitleme. Meile korraldati siis tutvumisreis, elasime Groznõi lennujaamas telkides Peterburi OMONiga koos. Kaks päeva passisime seal niisama ja panime nendega tina, konjakitehas oli püsti. Kolmandal päeval öeldi, et läheme nüüd kohtumisele tavaliste inimestega. Meid pandi BTRi peale, sõitsime kaheksa välisajakirjanikuga Groznõi keskusesse. Seal lükati

meie juurde neli kohalikku inimest ja öeldi neile, et rääkige, kuidas on. Kohalikud kiitsid muidugi, kui tore see on, et venelased tulid ja neid vabastasid. Aga kui hakkasime ära sõitma, siis öeldi tasakesi, et me vihkame neid tegelikult, ärge neid kuulake. Kõik oli lavastatud. Aga see oli see, mida said näha.

Sellises olukorras ei saa sõidult maha hüpata ja ise inimestega rääkima hakata, kui sõdurid on samas kõrval ning saavad kõigest räägitavast aru.

Väino Koorberg: Kas on olnud selliseid olukordi, kus sa tunnend teatavat vastutust nende inimeste eest, keda sa näitad?

Ivar Heinmaa: Me läheme kohale, oleme seal neli-viis päeva ja läheme minema, aga need inimesed, kellega sa oma lugu tegid, peavad jääma sinna edasi. Selles mõttes peab oma töös olema suhteliselt ettevaatlik. Soome televisioon, kellele ma enamasti töötan, on suhteliselt marginaalne, eriti paljud seda ei näe. Suure televisiooni puhul on vastutus suur. Pead mõtlema, ega sa inimeste elu ohtu ei pane oma võib-olla hoolimatu käitumisega, oma meelest jube kõva looga.

Väino Koorberg: On sul mingit tagasisidet olnud nendelt inimestelt, keda sa oled näidanud?

Ivar Heinmaa: Mõnes kohas on, kui me oleme jätnud endast mingi info, kes me oleme, kust me tuleme, oma meiliaadressid. Aga tavaliselt ma olen seal operaatorina ja palju ei suhtle, võrreldes ajakirjanikuga, kes inimestega vahetult räägib.

Väino Koorberg: Kuivõrd see, mida sa näitad, sõltub sellest, millise konfliktiga on tegemist? Sellest, kas see on konflikt lähedastes või kaugetes maades? Rwandas käis 90ndatel aastatel väga ulatuslik kodu-sõda hutude ja tutside vahel, aga keskmisele eestlasele läks see vähe korda ja on keeruline öelda, et keskmise eestlane võttis selles sõjas endale positsiooni. Ukraina sõjaga on asi täiesti teistmoodi, me oleme siin selgelt Ukraina poolel. Kas kajastus seetõttu kuidagi erineb? Või see, kuidas näed ennast ajakirjanikuna?

Ivar Heinmaa: Muidugi on see erinev. Rwanda konfliktis või Bosnia sõjas, mis oli meile palju lähemal, oli emotsionaalselt lihtsam poolt valida. Mida rohkem kodu poole konflikt tuleb, seda rohkem hakkab see sulle endale hinge minema. Tšetšeenia

sõjas oli jube raske teha venelastest mingit positiivset lugu, kui teadsid, mida nad seal on korda on saatnud. Lihtsam oli tšetšeenidega seda teha. Nüüd Ukrainas ei saa nagu üldse kahtlustki olla, kes on hea ja kes paha. Aga samas näiteks, kui ma käisin peale Maidani 2014 ja 2015 Donetskis ja Luhanskis, siis sai seal tehtud ka suhteliselt südamlikke lugusid nendest. Ma ei vali poolt. Püüad olla nende suhtes nii neutraalne kui võimalik ja vaadata, et äkki saab mingi inimliku poole välja tuua.

Väino Koorberg: Kuivõrd neutraalsus ja tasakaalustatus sõjakonfliktide puhul üldse kõne alla saavad tulla?

Ivar Heinmaa: See peaks muidugi olema iga ajakirjaniku põhitees, et ma ei vali pooli ja üritan näidata mõlemat poolt. Aga Ukraina puhul on seda jube raske teha. Kuidas ma lähen sinna ja hakkan ütleva, et ukrainlased on ise süüdi? See tundub absurdne.

Väino Koorberg: Kas võib juhtuda, et sa püüad mingitele negatiivsetele asjadele tähelepanu mitte pöörata ukrainlaste suure ja õilsa eesmärgi tõttu? Näiteks, et neil on seal korralagedus kuskil või mingi seadusvastane tegu sooritatud?

Ivar Heinmaa: 2019 olime Donbassi rindel nädal aega kuskil punkris Popasna lähedal. Ümberringi oli nagu prügimägi, kasutati ühekordseid nõusid ja kedagi ei huvitanud nende kokku korjamine, met-saalune oli täielik prügimägi. Ma mõtlesin, et seda ei taha näidata, nad võitlevad kodumaa eest, juba mitmes aasta läheb.

Väino Koorberg: Kas mõni kogemus on sind inimesena või ajakirjanikuna väga tugevalt mõjutanud, kas poolt või vastu, näiteks tekitanud sinus ääretut viha?

Ivar Heinmaa: Ma katsun ikkagi alati oma tööd teha. Et maailm näeks ja võetaks midagi ette. Mõned ajakirjanikud üritavad vahele minna, kui näevad sek-kumist väärivat asja, aga ma olen selle rolli võtnud, et katsun parem seda näidata. Sellega ma suudan rohkem kasu tuua kui siis, kui lähen sinna kättpidi vahele või nutan koos teistega.

Väino Koorberg: Kaks pressifotograafi tegid kuulsad pildid Mariupoli sünnitusmajast pärast pommirünnakut. Ma olen lugenud, kuidas nad on

sesta kirjeldanud. Kuidas nad tormasid sünnitusmaja poole pärast plahvatust, isegi ei vaadanud, mida nad pildistasid, ja alles pärast said aru, et need on pildid, mis võivad muuta rahvusvahelist hoiakut, võivad muuta sõja käiku. Teisipidi tuleb silme ette puhtalt visuaalne näide, kuulus pilt Butšast, surnu maniküüritud käsi. Minu küsimus on surma estetiseerimisest. Sõja kujutamine võib muutuda liiga kunstiliseks. Kuidas sina sellele vaatad visuaalse inimesena?

Ivar Heinmaa: Olime Butšas koos Postimehe ajakirjanikega ja soomlastega. Meil oli peaaegu kõik filmitud ja siis öeldi, et lähme vaatame ühte kohta veel, seal on üks perekond, kuus inimest ära tapetud ja põlema pandud. Nad olid täiesti moondunud. Filmisime seda. Postimees tegi oma loo kohe ära, ladus kõik fotod üles, soomlased ütlesid, et laipu tegelikult näidata ei tohiks. Mul oli osa kaadreid võetud nii, et vaid labakäsi või jalg olid põlenud. Küsisime, kas nii saab näidata? Ei, see on ka natuke liiga julm, äkki saab kuidagi üldisemalt. Lõpuks see päev me ei saanudki luba korralikke kaadreid näidata. Seejärel tõusis Soome toimetuses pahameel, et vaadake, üle lahe Eestis on Postimehel kõik fotod üleval. Järgmistel kordadel oldi Yleisradio toimetuses juba leebemad. Öeldi, et võite siis ikkagi näidata, aga mitte võib-olla kõige jõhkramaid kaadreid.

Väino Koorberg: Mida sa ise arvasid selles olukorras?

Ivar Heinmaa: Minu meelest peab seda näitama, sõda ongi julm ja seda tulebki näidata. Muidu jääb niisugune mulje, et okei, keegi tapeti ära. See jääb väga üldiseks. Kui sa näed konkreetset detaili, siis see aitab sul paremini mõista tegelikku julmust.

Väino Koorberg: Kust läheb see piir, kust edasi ei tohiks minna? Sa ise ka ütlesid, et mõni asi läheb liiga julmaks ja liiga jubedaks. Millised on sinu kogemused selles osas?

Ivar Heinmaa: 2014 olin esimest korda Donetskis. Esimesel võttepäeval läksime surnukuuri venelastest separatistide poolele ja filmisime seal. Seal oli päris palju laipu, osa lahti lõigatud, osa mitte. Siis tuli mingi sanitar, kahemeetrine mees mulle selja taha. Maksa 100 dollarit, ma näitan sulle, mida keegi näinud pole. Ma ütlesin, et mul ei ole raha. Tema ütles, et näitab ikka, ja viis mind keldrisse. See oli umbes 50-ruutmeetrine ruum, mis oli laipu täis hunnikute

kaupa, paar lampi põles laes, põrand oli plöga, verd ja mäda täis. Ma ei tahtnud statiivi maha panna, võtsin õla pealt kõik. Filmisin kaks minutit, seejärel taipasin, et mida ma õieti teen siin, keegi mitte kunagi ei näita seda. Seal on selline piir, kus detailid ei anna enam midagi juurde. Inimene ei taha enam vaadata, paneb teleri kinni hoopis.

Väino Koorberg: Sul on palju kogemusi Soome ajakirjanduse eetiliste ja visuaalsete piiridega. Kas soomlane kajastab seda sõjakonflikti kuidagi teistmoodi kui Eesti ajakirjanik?

Ivar Heinmaa: Soomlased on võib-olla kohati mitte neutraalsemad, aga rahulikumad ja aeglased kui meie. Nad ei vali seal Ukraina sõjas nii palju poolt. Neil puudub vene keele oskus, mis on jube tähtis. On vahe, kui sa kuuled neid lugusid ainult tõlgi vahendusel. Ma arvan, et Eesti ajakirjanik on võib-olla natuke emotsionaalsem, hing on nagu rohkem taga.

Soomlastel on kohati suhtumine, et teeme töö ära ja ongi kõik. Nad ei võta võib-olla seda sündmust niivõrd hinge.

Väino Koorberg: Kui sageli tekib ajakirjanikul olukordi, kus ta tunneb, et talle näidatakse midagi, mida ta peab nägema kellegi teise huvides? Kui palju seda on Ukrainas praegu?

Ivar Heinmaa: Ukraina pool teeb samamoodi propagandat. Kevadel olime Donbassis, eesliinil, kus oli mingi sõjaväehaigla. Metsaalune oli laibakotte täis, aga seda näidata ja Ukraina kaotustest midagi mainida ei tohtinud. Kuigi me nägime, kuidas mustad kotid toodi metsa vahele, tulid teised kiirabid ja viisid need ära. Laibautod sõitsid ringi nagu kruisituristid. Rääkida sellest üldse ei tohtinud. Meedikud, kellega tegime intervjuusid, ei tohtinud nimetada, kui palju neil on päevas vigastatuid, palju surnuid.

Väino Koorberg: Numbreid ei tohi mainida, mida veel ei tohi näidata?

Ivar Heinmaa: Kevadel, kui olime Harkivi lähedal armeega kuskil eesliinil, siis oli nõue, et sõduritel tuleb nägusid näidata külje pealt või filmida neid tagant. Ei tohi olla näha ka horisonti. Ei tohi filmida üldplaani nii, et seal on näha mingi korsten või kõrgem maja. Vaenlane vaatab seda, saab selle järgi sind lokaliseerida ja anda löögi täpselt sinna. See oli

kindel nõudmine, et kuskil ei tohi olla näha horisonti. Aga kuidas sa võtad üldplaani nii, et löikad ülevalt kaadri ära?

Väino Koorberg: Kas sa oled mõelnud, kuivõrd kohane on näidata näiteks venelaste leina või kas on võimalik näidata Vene sõduri kangelaslikkust selles sõjalises konfliktis?

Ivar Heinmaa: Muidugi tahaks ma nendega koos olla ja neid näidata. Aga praeguses situatsioonis on see võimatu. Kui sa nendega juba koos oled, siis katsud leida inimliku poole. Osa neist on seal ju vastu tahtmist, on mõni tavaline vene kutt kuskilt Siberi külast ja äkki seal täiesti võõral maal, ei teagi täpselt, mida ta teeb, kaevab seal kätega kaevikuid endale... Tegelikult saab ju selle inimliku poole väga kergelt leida.

Väino Koorberg: Ja see jutustab tegelikult sootuks teistsugust lugu. Mitte Vene sõduri kangelaslikkusest, vaid sõja koledusest.

Madis Kimmel on palunud jutuajamise lõpetuseks sinu käest küsida su esimese retke kohta Tšetšeeniasse, sinu kõige tugevamast visuaalsest kogemusest.

Ivar Heinmaa: Esimene päev, kui me Groznõisse jõudsim, linn põles ja seal oli suur silt „Tere tulemast põrgusse“. Ma olin soomlasega koos ja esimese nurga peal olid kohe tšetšeenid, tulistasid metsikult. Siis öeldi meile, et võite minuti olla siin ja siis peate kohta vahetama, venelased hakkavad tulistama. Me läksime nurga taha ja seal oli kolm tapetud Vene sõdurit. Nad olid maha lastud, üks ära põlenud. Nad olid vist juba neli või viis päeva olnud seal. Temperatuur oli nullilähedane, kõik linn oli pori täis. Kassid, koerad ja varesed käisid seal söömas, silmad olid ära nokitud, ninad ära söödud. Oli selline jube, õudne pilt. Ma filmisin seda stseeni, olin kuskil pooleteist meetri kaugusel. Tšetšeeni võitlejad läksid mööda, ütlesid, et aa, filmite Vene šaslõkki. Soomlane vaatas, suu lahti, läks näost valgeks.

Väino Koorberg: Kas ja kuivõrd on see 30 aastat, kui sa oled läbi kaamerasilma sõda vaadanud, sind ennast muutnud?

Ivar Heinmaa: Ma ise ei saa aru, et see mind muutnud oleks. Ma ei näe öösel sõjast painajaid, magan rahulikult. Võib-olla nõrgema närvikavaga ei

saaks seda tööd teha. Aga see selgub alles kohapeal, kui sa sinna lähed. Sa võid enne mõelda, et mida ma teen, kui lähen sinna ja paugud hakkavad käima. Siis oled seal kohapeal, õudne andmine hakkab pihta ja sa saad aru, et sul ei ole kümmet elu nagu Playstationi mängus. Siis on juba hilja öelda, et *sorry*, poisid, ma ei tahtnudki tulla, et ma lähen hoopis minema.

Väino Koorberg: Niisugune lugu Ivarilt.

Minu meelest peaks praegu meie keskel olema Madis Kimmel, kes koos Ivariga on kevadest saadik Ukrainas käinud. Tema käest saab ehk kuulda ka sellest, mida Ivar ütle mata jättis.

Madis Kimmel: Ivari kogemus on võrreldes minu omaga tohutu palju suurem. Olin temaga suvel ja sügisel ühisel retkel.

Väino Koorberg: Mida see sulle kõige rohkem õpetas?

Madis Kimmel: Professionaalses mõttes seda, miks raadio on ülitugev meedium sellises olukorras või sellistes kohtades. Pildil, eriti liikuvale telepildil on küll hästi tugev emotsionaalne kaal, aga raadio viib su kohapeale. Kui sa ikkagi kuuled kröbinaid, tuult või tulistamist taustal või kõminat siseruumis, kui sa inimesi intervjuueerid või räägid nendega kuskil varjendis, siis see viib kuulajana sind sinna kohale.

Ja tehniliselt läheb raadioga lihtsamini. Kord Tšernihivi ligidal tahtsime Jaanusega [Piirsaluga] mõlemad oma faili järgmiseks päevaks ära saata kohast, kus polnud interneti. Proua, kelle juures me olime, viis meid üle tänava põllu peale, et siin vahepeal tuleb 4G. Siis, kujutad ette, keset sõda ja liikumiskeeldu on kaks kutti seal oma arvutitega, ekraanid siravad pimedas. Üritasime oma asju ära saata. Mõlemad vist olid 30–40 mega. Jaanus vist isegi sai oma tüki ära saadetud, minu oma ei läinud kohale. Aga kujuta ette, kui sa oleksid tahtnud saata kolm megast telugu, see ei õnnestu lihtsalt. Raadio puhul on sul võimalik info hästi kiiresti ära saata ja anda talle ikkagi emotsionaalne värving, hoolimata sellest, et raadio on ratsionaalne meedium võrreldes televisiooniga.

Väino Koorberg: Võrdle fakti ja emotsiooni, eriti televisiooni puhul, ja hinda kummagi väärtust sõjakajastuste juures. Kas faktil ja emotsioonil võib-olla ka mingisuguseid negatiivseid poolusi selle juures?

Madis Kimmel: Kas-küsimusele vastates – kindlasti võib. Faktiga on ühelt poolt nii, et osalt teeb Ukraina ka oma propagandat. Tänapäeval nimetame me seda strateegiliseks kommunikatsiooniks. Aga teiselt poolt, see, mida me näeme, on ju ka fakt, see ei ole vale. Emotsiooniga on võimalik üle pakuda, nii et ühel hetkel nagu ei usuta enam. Ajakirjanduses on teada nn CNNi efekt, *fatigue*. Väsimus tuleb ja sa ei võta enam infot vastu. See on ehk fakti ja emotsiooni paradoksaalne suhestumine teineteisesse.

Väino Koorberg: On sul olnud olukordi, kui tunned, et sõjaajakirjanikuna pead olema mustvalge ja kodanikuna tahaksid tuua sinna juurde halle toone?

Madis Kimmel: Minul oli kahe reisi jooksul kolm momenti, mis meelde tulevad. Üks oli Harkivis, ühes eeslinnas. Saime ühe humanitaarkonvoiga kaasa sõita. See ei olnud päris konvoi, ainult kaks autot. Autos olid tekid, üks buržuika ja veekanistrid, niisugune hästi kiire abi. Jõudsime hruštšovkade vahele, seal oli palju pensionäre. Siis tulid ühest keldrist välja poiss ja tüdruk, sellised kahekümnendate alguses, ning süles vääksus neljakuune pamp, laps. See oli järsku nagu külm vesi kaela. Ma sain äkki aru, miks me siin oleme ja neid lugusid jutustame, miks me peame seda näitama, seda inimestele koju kätte viima. Teadsime, et teeme lugu venelaste tule ulatuses. Ühel hetkel autojuht hõikas meile, et aidake autod tühjaks tassida. Kahte korda seal ei mõtle, vaid aitad.

Teine moment, mis ilmselt jääb alatiseks meelde, oli siis, kui me hakkasime Harkivist rongiga ära tulema. Ootasime öhtul rongijaamas rongi, pimedas juba, hästi palju laigulisi ümberringi. Ühel hetkel tuli meie juurde üks silma järgi 60+ meesterahvas kepi-ga, pesemata, mustus ja hais küljes. Ta rääkis meiega hästi puhtas ja selges inglise keeles, aktsendiga küll. Ta ütles, et on elupäevad kirurg olnud, tema haigla ja kodu on puruks pommitatud, tal ei ole mitte kuhugi minna. Ta ei taha raha. Aga kas teil süüa on? See on moment inimesest, kes meelde jääb. Need põlenud laibad, keda me seal pildistasime, ei jätagi sellist emotsionaalset jälge kui see inimene, kes sulle otsa vaatab. Ta võib-olla ei palugi sult abi, aga tema pilk, tema olek on see, mis mõjub.

Esimesel septembril olime Družkivkas. Tegime lugu ühest poisist, kes läks seitsmendasse klassi. Elas vanaemaga, ema töötab kohalikus haiglas õena. Selline tavaline seis – elekter on sageli ära, gaasi ei

ole, vett käib vanaema toomas mitme kilomeetri kauguselt kaevust. Küsisime intervjuus poisilt, mida ta esimese septembri puhul mõtleb, ja esimese asjana ütles ta, et ta on õnnelik, sest on elus. 14-aastane laps ju ei peaks niisugust asja mõtlema. See ei peaks olema esimese septembri vastus. Neile andsime oma autost pärast moonakoti, sest meie ettevalmistuse mõte on ikka olnud pigem võtta kaasa rohkem kui vähem, kui vaja võib minna.

Samas ma arvan, et see väike abistamine ei mõjuta ühtegi lugu, mida jutustad. Kuhu oma rõhu paned, millisel moel selle kokku traageldad, oleneb pigem olukorrast.

Väino Koorberg: Aga teisi pidi, et mul tuleb meelde lugu Ameerika teleajakirjanikust, kes oli Iraagi sõja ajal otse-eetris kusagil, kus teati olevat Osama bin Laden, ja kui küsiti, kas ta on valmis kohtumiseks Osama bin Ladeniga, siis tõmbas ta kaamera ees taskust välja püstoli ja ütles: „Loomulikult olen.“

Madis Kimmel: Mina vist püstoliga ei läheks. Mul olid meeles need kuulsad Juhan Peegli sõnad, et ajakirjanik võid olla, inimene pead olema. Oli üks lugu ühes rindekülas, kust läksime 16-aastast tüdrukut ära tooma. Ta ise tahtis ära tulla, aga vanemad ei lubanud. Võtsime toimuvat üles. Seal ma mõtlesin küll, et sekkun ja lähme tüdrukuga ära. Aga ma sain aru, et meie ei tee Russki Miri. Sõitsime vaikides ilma tüdrukuta minema. Hoolimata sellest, et muidugi me oleme Ukraina poolt, aga ajakirjaniku roll on ajakirjaniku roll, see ei ole niinimetatud võitlev sõna.

Väino Koorberg: Mida sina arvad, kui võrd on üldse neutraalsus, objektiivsus ja tasakaalustatus sõja kajastamisel võimalik?

Madis Kimmel: Klassikalise uudisekäsitluse järgi ei ole seda. Aga ma arvan, et palju oleneb ka meediast. Eri meediumid annavad sõda erinevalt edasi. Aga kui sa sellest objektiivsuset pead eemalduma, siis jää vähemalt ausaks. See koht tuleb ära tunda.

Väino Koorberg: Kuulajad on küsinud, kas sõja-ajakirjanik on ka dokumenteerija ja tuleviku otstarbeks ajaloo jäädvustaja.

Madis Kimmel: Ma mäletan enda magistriõpingutest, et meil oli täitsa eraldi arutelu selle üle ja me leidsime, et ajakirjanik on ajaloo esimese mustandi

kirjapanija. Selle sõja puhul näeme ju ka, et mingis mõttes see nii on.

Väino Koorberg: Kui küsimusi praegu rohkem ei ole, siis läheme Tiit Hennoste esinemise juurde. Tiit ise on praegu teisel konverentsil, juhatab paneeli, aga oleme salvestanud tema esinemise. Me kõik teame, mis on fakt, et ajakirjandus peab olema objektiivne ja tasakaalustatud, ajakirjanik peab olema neutraalne. Mis on sellest kõigest sõja olukorras saanud?

Tiit Hennoste: Sõjauudised on sarnased kuriteouudistega. Sõda on minu jaoks üks kaua kestev kuritegu. Kuriteouudiste tavalised probleemid kuhjuvad sõjas ajapikku. Sõjas on tegelikult ju väga raske kätte saada fakte. See, mida meile faktide pähe esitatakse, on enamjaolt mingisugune filtreeritud teave, mida pakuvad osapooled ja need, kes tahavad protsessi sekkuda. Ehk teisisõnu, ma üldsegi ei arva, et näiteks Ameerika Ühendriikide või Suurbritannia reporterid või muud tegelased annavad objektiivset infot. Tõsiseid fakte ei anta. Nad ajavad seal samamoodi oma asja. Ja siin on peaaegu võimatu teha seda, mida me tavaliselt soovime, kontrollida kahest sõltumatust allikast. Enne kui seda kontrollida jõuad, oled kas ise surnud või on sõda ära lõppenud.

Sõjas ju muutuvad olukorrad nii kiiresti, et seal kaob ära terve hulk nõudmisi, mida esitatakse rahual ajal, kui lähtutakse sellest, et inimesel on võimalik infot saada ja et tal on aega sellega tegeleda. Seal ei saa rääkida mingisugusest selgest objektiivsusest või tasakaalustatusest. Need lähevad kõik kusagile tagaplaanile või siis ei saa kuidagi neid nõudmisi täita, kui ma tahan infot anda. Sõda on ju pidevalt muutuv sündmus, kus inimesed tahavad kogu aeg saada uudiseid. Sõja alguses oli nii, et iga paari tunni tagant juhtus midagi. Kui ma pean pidevalt uudiseid andma, siis tekivad väga keerulised ja rasked dilemmad.

See on uue aja meediasõda, kus võidakse iga sekund üles riputada mingisugune uudis. Aga samal ajal on selgelt näha, et palju täpsemad ja tasakaalukamad on need lood, mida avaldatakse pikema perioodi kohta. Tegelikult peaks minema natukene tagasi selle nii-öelda vanema ajakirjanduse juurde, mitte paiskama iga sekund välja mingisuguseid uusi asju, mida pärast peab õiendama, seletama ja vabandama.

Ma hakkasin mõtlema, et kes on õieti sõjaajakirjanikud, neid ei ole ju meil välja koolitatud.

Väino Koorberg: Venemaalgi on neid vist väga vähe. Siin tuli uudis minu meelest kas nädal või kaks tagasi, et Moskva ülikool hakkab neid koolitama, varem koolitati sõjakoolides.

Tiit Hennoste: Kunagi kirjutasin uudise käsi-raamatu, mida on kaks trükki ilmunud, ja seal on nii-öelda eriuudised ka sees. Aga mul ei oleks isegi halvas unenäos tulnud pähe panna sinna sisse sõja-ajakirjandust. Majandus, kultuur, teadus, kuriteod on seal sees, aga sõjakorrespondent tundus täiesti absurdne. Sõja kui pikaaegse kuriteo puhul kehtivad teatud kuriteouudiste kajastamise reeglid, eriti eetika osas, nii palju kui vähegi võimalik. Teiselt poolt on see tänapäeval väga keeruline asi. Kui ma tahan olla näiteks majandusajakirjanik, siis ma pean süvenema sellesse, mis majandus on, mitte ainult sellesse, mis on deebet ja krediid. Ma pean teadma, kes on tähtsad ninad, tegelikud niiditõmbajad. Ma pean teadma, kes tegelikult juhib mängu ja kuidas börs funktsioneerib.

Sõjas on tegelikult sama keerulised asjad. Ma pean teadma, kuidas väeosad on üles ehitatud, ma pean teadma, mis asi see grupp A või grupp B seal on, ma pean teadma, mis asi on rühm või jagu või rood. Ma pean teadma, kes on kõrgem, kas kindralleitnant või kindralpolkovnik. See on tegelikult üpris suur materjal. Ma hindan neid sõjanduse asjatundjaid, need ei ole reporterid. Viimasel ajal ei ole neid Eestis eriti palju kasutatud, aga alguses oli neid palju ja neid oli vaimustavalt hea lugeda. Nad olid selged, täpsed, asjatundlikud, nad teadsid, kuidas rääkida, ja oskasid seda ka lihtsalt teha. Ma sain sealt usaldusväärset infot.

See pealtvaataja info onpr emotsionaalne, selles ei ole usaldusväärset lõhnagi. Me kõik teame, et kui kuritegu pealt näinud inimeste käest pärast selle kohta küsitakse, siis on viiel inimesel kuus versiooni. Aga sõjas me kaldume mingil imelikul põhjusel arvama, et kui meil on kolme inimese jutt, siis meil on mingisugune kogus tõde käes. Ei, kahjuks ei ole nii. Nii tekivadki sellised olukorrad, et mina tahaks saada asjatundjate arvamusi. Ma hea meelega loeksin eesti keeles mõnda sõjakorrespondenti, kellest ma näen, et ta jagab seda või töötab koos mõne spetsialistiga. Ajakirjanik toob mingisugused kohalikud faktid ja spetsialist interpreteerib neid. Seda on täitsa võimalik niimoodi kokku panna, spetsialist on seal siis lihtsalt üks allikas või dialoogipartner.

Teine asi on see, mis toimub kusagil mujal. Me

saame enam-vähem teada, mis toimub USAs. Mingil määral saame teada, mis toimub Saksamaal või Prantsusmaal, Poolas või Ungaris, Türgis. On mõned riigid, mis on nagu esile tõusnud ja mängivad sõjas kaasa.

Aga samal ajal näiteks Venemaalt peaaegu et ei saa korralikku informatsiooni. Mina eelistan viimasel ajal lugeda sõjajutte Helsingin Sanomatest. Seal on palju analüüsi ja hästi kihvtid tegelased, ei tea, kust hangitud, sest nende nimed on varjatud. Vene intelligendid, kes liiguvad erinevates ringkondades ja saadavad arutlusi. Mingis mõttes hoiavad nad natuke distantssi sõjaga, aga korjavad oma tuttavatelt või mujalt infotükke kokku ja saadavad neid. Üks näide, kus keegi kirjutas, et viimasel ajal on tema sõprade hulgas poolehoid sõjale suurenenud. Küsimus oli, et mis toimub. Vastus oli lihtne – lühikese sõja puhul võid olla vait või vastu hakata, kui saad, aga pika sõja puhul pead valima poole, olema Venemaa patrioot või siis Ukraina patrioot. Kaks poolt on vastamisi ja ei saa olla kellegi vastu, peab olema poolt. Sealt tuleb üllatavaid ja huvitavaid asju välja ja nad suudavad seda serveerida rahulikus vaiksuses toonis. Sa loed seda ja sul tekib mingisugune suurem usk sellesse, et nii asi on, kui ma suudan seda loogiliselt kokku panna.

No Eesti ajakirjanik – loomulikult peaks olema ajakirjanik. Ma ei oska ajakirjaniku ja patriooti mõistet isegi siduda päris hästi.

Väino Koorberg: Patrioot võib olla ka selles mõttes, et midagi jätta kajastamata või midagi üle kajastada. Et kirjutades ei mõtle enam nagu ajakirjanik, vaid sellele, kuidas on hea mu kodumaale.

Tiit Hennoste: Eks need, kes Venemaal on hakanud sõda pooldama, mõtlevad ilmselt samamoodi, sest mis võib juhtuda, kui Venemaa lagunema hakkaks.

Vaikimisega seoses, ma olen alati armastanud öelda, et ajakirjandus ei oska vait olla. Sõjaga aga ei tule vaikimine lihtsalt välja. Sotsiaalmeedia ajab emotsioonid üles. Professionaalne ajakirjandus peaks ju olema üks, kes astub vastu sotsiaalmeedia hüsteeriale. See, mis toimub Eesti sotsiaalmeedias, on täielik hüsteeria. See, mis seal valitseb mitte ainult sõja teemades, vaid ka muudes, on kohati väga jube. Korralik ajakirjandus peab astuma sellele vastu, tasakaalustama seda niipalju, kui suudab, hoidma kaineamat ja rahulikumat joont.

Mulle meeldib, et Eestis ei ole pärisajakirjandus

sellist negatiivset hüsteeriat üles kütnud sõja suhtes, nagu meil muude asjade suhtes tihti on tehtud – kohe võetakse kõikidel vool ära või juhtub midagi muud hirmsat. Siin ajakirjanik ei saa vait olla, ta peab aitama sellele hüsteeriale mingil viisil vastu seista.

Mulle alati ei meeldi kogu aeg positiivset juttu lugeda, kuidas Venemaa ressursid on otsas või sõja selgroog on murtud. Niisugune positiivne propagandistlik jutt aitab lühiajaliselt inimesi mobiliseerida, sõjaolukorrast üle olla. Aga pikapeale teeb see tui-maks, ma ei loe enam üldse või tahan järjest suuremaid annuseid. Kui ajakirjandus läheb annuste suu-rendamisega kaasa, jõuab asi välja hüsteeriani.

Meie ajakirjanduses ei ole midagi hullu juhtunud, kuigi minu jaoks on Helsingin Sanomat oluliselt paremini sõda kajastanud. Aga Eesti ajakirjandus ei ole ka üldiselt sugugi mitte lati alt läbi jooksnud.

Väino Koorberg: Milline on sinu suhtumine faktide ja emotsiooni vahekorra kohta sõja kajastamisel? Ühtepidi tahame palju fakte, aga teisipidi tundub, et sõda ilma emotsioonideta kajastada ei saa.

Tiit Hennoste: Sõja puhul ei ole need mitte alati faktid, mida meile faktidena serveeritakse, vaid mingisugused hoopis muud asjad, mingi spinn. Sõda ei saagi ilma emotsioonideta kajastada, sest sellesse on emotsioon sisse kodeeritud. Kui meil on kaks võitlevat poolt, üks on vaenlane ja teine sõber, siis vaenlane on puhtalt emotsionaalne kategooria, temast ei saa rääkida ilma emotsioonideta. Kui ma saan teda rahulikult ja külmalt analüüsida, siis ta ei ole vaenlane, vaid midagi muud. Kuna Eesti on väga selgelt valinud selles võitluses demokraatia ja Ukraina poole, siis peegeldame Ukraina emotsiooni. Püüame hoida üleval tunnet, et oleme selles sõjas kaasaaitajad. Negatiivsed asjad tulevad väga harva esile.

Sõda ei saa kajastada ilma emotsioonideta. Kuritegevuses on kõrvaltvaataja pilk kergem. Tavalist autoavariid näiteks võin ma rahulikult kõrvalt vaadata. Aga emotsionaalsed kuriteod nagu lastevastased kuriteod, suured mõrvad, vägistamised tulevad mulle emotsionaalselt või füüsiliselt väga lähedale. Ja sõda on just selline, emotsionaalset külge ei ole võimalik maha kraapida. Kui mingisugused tüdrukute kambad peksavad teisi, siis ei ole võimalik sealt emotsiooni välja võtta, seda rahuliku pilguga vaadata.

Kuna sõda on suur sündmus ja kestab kaua, siis tekib inimestel emotsionaalne pinge, mida hoitakse kogu aeg üleval. Tõused hommikul üles, klõpsid

masina käima ja hakkad vaatama, mis on vahepeal juhtunud. Nagu pidevate sündmuste puhul tavaks.

Väino Koorberg: Emotsioonides võetakse ka pooli, vaenlast tuleb demoniseerida. Kas ajakirjanduse peaks selgelt peegelduma see ühekiilgus? Ma tunnen süümepiinu, kui mõtlen, et mul on kahju hukkunud Vene sõduri leinavast emast. Kas ajakirjanik peaks sõduri emale mõtlema?

Tiit Hennoste: See on keerukas teema. Esiteks, sõjas on sõdivad pooled vastamisi. Teine asi on see, et osa sõdureist on olnud mobiliseeritud ja sunnitud võitlusväljale minema. Kolmas asi on see, mida tunnevad nende perekonnad. Loeme lugusid meestest, kes said sõja esimesel päeval surma, ja lugusid emadest, kes vaevlevad ja halavad.

Samad probleemid on, kui räägime eestlastest teises maailmasõjas – kes oli Venemaa poolel, kes oli Saksamaa poolel. Me ei ole aastakümnetega sellest üle saanud.

Kas ajakirjanik saab sellest üle olla või kas ta peab sellest üle olema? Ma arvan, et kirjutades oleks vaja siiski teravaid emotsioone tagasi hoida.

Lahendus oleks, kui kogu ajakirjandus võtaks sõja n-ö osadeks. Et on need nähtused, kus ei ole küsimust, kuidas suhtuda, ja siis on need, kus ei ole nii selge negatiivse positsiooni võtmine. Selles ma ei näe probleemi, et ajakirjanik Vene sõduri emale kaasa tunneb, pigem on see vajalik. See võtab võib-olla maha kõigi vene inimeste demoniseerimist, kuhu me nüüd oleme natukene jõudnud. Ka Tolstoid, Dostojevskit ja Bulgakovi demoniseeritakse mõnikord. Õnneks on kultuuriinimesed olnud suures osas täie mõistuse juures.

Väino Koorberg: Sõja tõsine kajastus *versus* meelelahutuslik kajastus? Sa oled ise ka öelnud, et paljud inimesed tahaksid raskes olukorras ka natuke nalja heita. Kust läheb eetiline piir sõja ajal nalja teha?

Tiit Hennoste: Nali on muutunud viimasel ajal eetika küsimuseks. Vanasti oli huumori küsimus – et saaks naerda. Nali on juba igal pool põhiliselt eetiline kategooria, mis on minu jaoks täitsa jube. Ma arvan, et mõnel määral võib ka sõja üle nalja heita, tuua sisse humoorikaid kilde. Praeguses sõjas on need sageli mingid venelaste lollused. Vaenlase üle naljategimine läheb lihtsasti, omade puhul võib asi olla keeruline. Kui võtta üle näiteks ukrainlaste nalju, siis ei teki

seda eetilist küsimust, et kas me võime.

See on päris jube, kui otsustame, et nalja enam ei tee. Teise maailmasõja ajal tehti Eestis väga palju nalja, tõsi küll, mõnede naljade eest pandi mõned inimesed kinni. Aga ikka irvitati nii sakslaste kui venelaste üle. Naermine on vabastav tegevus, seda ka sõja ajal.

Väino Koorberg: Meie jutuaajamise lõpetuseks – kas nimetaksid asju, mida Eesti ajakirjandus seda sõjakonflikti kajastades peaks iga hinna eest vältima?

Tiit Hennoste: Minu arust päris ränki piire ei ole. Hüsteeria vältimine on põhiline punkt. Jääda igas asjas võimalikult keskpõrandale, mitte liikuda ühe või teise äärmuse suunas. Teine asi on mitte võimendada negatiivseid asju. Nendest tuleb rääkida, aga mitte neid võimendada. Kolmandaks, vahepeal läksid fotod ja videod minu jaoks üle piiri. Laipu ja soolikaid võiks hoida kusagil tagaplaanil, niipalju kui võimalik.

Väino Koorberg: Head sõbrad, ka Tiit Hennoste ei õnnestu meil täna küsimusi esitada. Meie tänane viimane esineja on Peeter Tali. Mäletan, et kui sõda puhkes ja meil oli esimest korda sellest meie seltsis juttu, siis ma provotseerisin teda küsimusega, kas Eesti ajakirjanikud peaksid sõja olukorras muutuma rohkem propagandistideks. Ja Peetri vastus oli kiire ja kindel – ajakirjandus peaks jääma ajakirjanduseks. Kas sa oled veel seda meelt?

Peeter Tali: Jah, ajakirjanikud peavad jääma alati ajakirjanikeks.

Paar kommentaari Tiit Hennoste esinemise kohta. Sõltub sõjast, alati see ei puuduta sind nii lähedalt. Näiteks Iraani ja Iraagi sõda 1980ndatel, kus mõlemad pooled rääkisid tohututest võitudest ja vastase tohututest kaotustest. Ma arvan, et enamikul maailmast oli üsna ükskõik, mis seal toimub.

Praegune sõda on kuritegu – kuidas see algas ja kuidas seda peetakse. Sõja algus ja agressioon on rahvusvaheline kuritegu. See, kuidas Venemaa sõdib, on puhas sõjakuritegu. Tiit Hennoste ütles, et see on meediasõda. Seda see muidugi ei ole. Inimesed saavad surma iga päev. Rünatakse lapsi ja naisi, üle 700 meditsiiniasutuse on maa pealt pühitud. See kindlasti ei ole meediasõda. Mis selle meile lähemale toob, see on meie jõhker naaber. Moodsat sõda peetakse nii mitmel tasandil, maal, merel, õhus kui ka küberruumis, info- ja tunnetuslikus ruumis, aga see

ei ole meediasõda.

Küsimus sellest, mida meile näidatakse ja mis on tõde. Ajakirjandusel on väga suur roll, aga meedia ja sotsiaalne meedia ei ole ajakirjandus. See on digitaalne ruum, kus toimetatakse. Aga see, mida seal tehakse, see ei ole ajakirjandus. Siin jõuame tagasi selle juurde, miks ajakirjanikud on olulised ja vajalikud.

Sõda ongi nõme ja kole. Ajakirjanike töö on näidata, milline see sõda on. Sa pead kohale minema, kahe jalaga astuma selle sõja sisse, kirjeldama ja aru saama. Ja muidugi teed sa seda emotsionaalselt, inimesed otsivadki igalt poolt emotsiooni. Ajakirjanike roll on jutustada kohapealt seda lugu.

Poolte võtmise küsimus – jah, see sõda on meile väga lähedane, me oleme ise otsapidi ka nagu selles sõjas. Millepärast me Venemaa kohta eriti midagi teada ei saa? Asi on selles, et Venemaal ei ole ajakirjandust. See, mis seal on, on lihtsalt relvasüsteem, mida kasutatakse oma inimeste mahasurumiseks ja väljaspool olivate mõjutamiseks. Nagu ütles Venemaa kaitseminister Sergei Šoigu, on pilt, kaamera, sõna lihtsalt relvasüsteemid. Täpselt niimoodi nad suhtuvadki meediasse. Isegi üsna vabade ja demokraatlikena tunduvaid Vene kanaleid tuleb hinnata kontekstis ja võtta ettevaatlikult.

Väino Koorberg: Kas kujundid võivad muuta sõja käiku? Kas ajakirjandusel saab olla siin mingisugune roll? Kui eelmine kord meie seltsis esinesid, rääkisid ühest Vietnami sõja ajal tehtud fotost, millel oli väga suur mõju.

Peeter Tali: See on kuulus Vietnami sõja ajal tehtud pilt, mille puhul võib väita, et see muutis selle sõja käiku. Seal ees on üks alasti tüdruk ja pilt on selline õrn ja rõve. Tagaplaanil põleb napalmiga rünnatud küla. Foto tegi ameeriklasest sõjareporter ja selle avaldamine tekitas tohutut vastukaja kogu maailmas, eriti Ameerikas. Tegelikult ameeriklased ju Vietnami suuri lahinguid ei kaotanud, neid tõmbas sõjast välja avalik arvamus, mis oli väga selle sõja vastu.

Head näited ajakirjanduse osast sõjas on esimene ja teine Tšetšeenia sõda. Esimeses sõjas said ajakirjanikud veel suhteliselt vabamalt liikuda. Tšetšeenid löid pildi endast, väikesest rahvast kui Taavetist, kes sõdib Koljati vastu. Dokumentaalkaadrid näitasid Vene sõjakuritegusid, puruks pommitatud Groznõid ja põlenud sõdurite laipu tankide ning jalaväe lahingumasinade juures. Sõduriemade liikumine pööras Venemaa avaliku arvamuse väga tugevasti

sõja vastu. See lõppes sellega, et isegi ohvitserid läksid teenistusest ära, keeldusid sõdimast. Sõlmiti rahu ja Tšetšeenia oli justnagu iseseisev.

Siis korraldas Putin koos oma FSB kamraadidega sügisel 1999 erioperatsiooni võimu ülevõtmiseks, Moskvast lasti paar maja õhku ja justnagu karistusoperatsioonina algas teine Tšetšeenia sõda. Venelased käitusid selles sõjas palju otsusekindlalt, tõmbasid ümber Tšetšeenia sanitaarkordoni, vabameelseid ajakirjanikke sinna sisse ei lastud, usuvad ajakirjanikud hakkasid võimule sobivat reaalsust looma. Loodi kuvand tšetšeenidest kui terroristlikust rahvast. Kohalikke juhte osteti ära, viidi läbi erioperatsioon ja lühikeses perspektiivis see sõda lõppes Venemaa võiduga. Välisajakirjanikke ei lastud ligi, vabameelseid vene ajakirjanikke tapeti ja hoiti kinni. Anna Politkovskaja on ju tegelikult Tšetšeenia sõja ohver. Pikas perspektiivis on Tšetšeenia justnagu iseseisev, tegelikkuses on see emiraat, mida valitseb Kadõrovi klann ja Venemaa maksab selle võimul püsimisele kõvasti peale.

Kui rääkida Ameerika kogemusest, siis esimene Lahesõda oli esimene televisioonisõda tõesti. Kodus vaatasid ameeriklased reaalajas, kuidas raketid lendasid. Teise sõja ajaks, 2003. aastaks töötasid ameeriklased välja ajakirjanike liidendamise (ingl *embedding*). Ajakirjanikud pandi üksuste juurde, liideti üksustega. Sellel on mõned plussid ja mõned miinused. Sõjaväe seisukohalt on pluss on see, et ajakirjanik tõesti astub sõduri saabastesse ja tunnetab sõdurielu kõiki raskusi. Tõenäoliselt enamik neist samastub oma üksustega, nad hakkavad kujutama sõdurielu positiivsena, kangelaslikuna. Samas on ajakirjanik sellega väejuhtidele ohutu, kuna ta ei näe suurt pilti, näeb ainult ühte üksust. Igal juhul samastub ta sõduritega ja see on tema pluss ja miinus ka lahingus.

Ma tean, et Eesti ajakirjanikud on praeguses sõjas lahingusse sattunud juhuslikult. Erinevatel põhjustel ukrainlased ei taha neid nii väga sinna lubada. Kaks sõdurit võivad saada ühest ja samast lahingust täiesti erineva mulje. Üks neist oli piltlikult öeldes ühel pool kivi ja teine teisel pool kivi, üks nägi ühte asja ja teine nägi teist, üks sõdur sai pihla ja teine mitte. Nad esitavad kaks lahingukirjeldust, mis võivad olla täiesti erinevad, kuigi lahing oli seesama. Me ei saa sealt absoluutset tõde selle kohta, mis juhtus, me saame emotsiooni.

Umbes kümme aastat tagasi, kui oli väga populaarne Fukuyama tees ajaloo lõpu kohta, lasti sõjakorrespondendid maailmas üldiselt lahti, kuna neid

oli kallid pidada. Need olid väga kogenud ajakirjanikud, väga kõrge enesehinnanguga, teadsid oma väärtust. Nende asemele sai võtta mitmeid madalalpalgalisi ja toota rohkem ridu, loomulikult mitte nii professionaalselt.

Eestis kajastavad praegust sõda väga professionaalsed ajakirjanikud, kes julgevad minna, julgevad kirjutada, rääkida ja näidata. Näiteks Jaanus Piirsalu, Astrid Kannel, Madis Kimmel, Anton Aleksejev, Kristjan Svirgsden.

Väino Koorberg: Kui sa ütled, et sõjas on ikkagi kogu vene rahvas, küll ajupestud, kuidas jääb siis kaastundega hukkunud vene sõduri ema vastu, millest Hennoste rääkis. Küsitakse, kas ei peaks seda kaastunnet kuidagi oma kajastustes välja paista laskma?

Peeter Tali: Ma ei öelnud, et ajupestud rahvas, seda sõna ma ei kasutanud. Kaastunne on inimlik, aga vaata, kuidas venelased ise end tunnevad. Paljud on uhked selles sõjas langenute üle. Nende meelest ei sõdi venelased ukrainlaste vastu, nad ei saa ju nende käest tappa saada, nad sõdivad ameeriklastega. Kaastunne on inimlik, aga kuidas sa seda lased välja paista.

Ma arvan, et ega Venemaal täna ajakirjanikuna töötada lihtne ei ole. Seadused piiravad kõvasti sõjast rääkimist. Teine asi, ma kahtlen, kas nad julgevadki rääkida, mida nad tegelikult mõtlevad. Osa ongi sellised, kelle meelest käib kolmas maailmasõda, et me peame Ameerikaga sõdima.

Siin oli üks märkus, et ärge olge nii ülevoolavad Ukraina edu puhul, kuigi sellest on muidugi hea meel. Me tahame, et läheks paremini, aga Venemaa on lihtsalt nii suur. Selle ressursi läbi jahvatamine sellest hakklihamasinast võtab lihtsalt metsikult aega. Põhimõtteliselt Venemaa kaotas selle sõja Ukraina vastu esimese seitsmekümne kahe tunniga. Kui palju ta Ukrainat lõhub ja kas ta sealt mingi tüki saab kätte või ei saa, seda me keegi ei julge praegu ennustada.

Hans H. Luik: Kas Butša laipade koledate piltide näitamine aitas tegelikult saavutada sõjas läbimurret? Peale nende piltide ja faktide levimist andis lääs Ukrainale ründerelvad, kaasa arvatud kuulsad HIMARSid.

Peeter Tali: Ma olen sinuga nõus, et sellepärast kõik sinna kiiresti veeti, et sõja koledus viia võimalikult igale poole. See ongi meie demokraatliku ühis-

konna tunnus, et kaastunne on lihtsalt nii suur, et me sunnime oma valitsusi tegema asju, mida valitsused võib-olla ei taha. Seesama tants ja trall käib ka Saksa-maa avalikus ruumis. Valitsuselt nõutakse, et andke ja tehke, riigikantsler ja mõned ministrid üritavad eemale põigelda.

Ukraina saab moodsamaid õhutõrje vahendeid, see on väga vajalik. Ka Eesti peab looma endale õhukaitse, raha ei ole küsimus.

Arvan nagu Ivar Heinmaa ja natuke Jaanus Piirsalu, et tuleb näidata pilte sõjast, ehk teatud reservatsioonidega, aga ikkagi.

Räägiks natuke veel lahingureeglitest. Ma olen proovinud võimalikult palju ajakirjanikke üksustega kaasa saata ja see pole alati olnud lihtne, sest üksused ei taha operatsioonile minnes lisakoormust. Sa ei tea, kuidas sa tohid käituda. Ajakirjaniku kuulates ei tohi ju ropendada ja on selge, et kui tulistatakse, siis sõdur ei räägi nagu aadlineiude pansionaadi kasvandik. Ta räägib otse ja selgelt. Siis on ka mingi ebausk selles suhtes, et ajakirjanik oleks kaasas. Aga seda on vajalik teha, sest muidu ei saada sõja sisust aru. Ei saada aru ka sellest, kes sõdurid on, et nad on ka inimesed.

On lihtsad reeglid, mida peab jälgima. Sa ei tohi anda reaalselt ülevaadet sellest, mis toimub. Seda on ka Ukrainas juhtunud, et keegi annab reaalselt

või selle lähedal olukorrast ülevaate ja sinna tuleb kohe raketilööki või droonirünnak. Sa ei tohi näidata omade purustusi, selleks on kaks põhjust – vastane saab hinnata, kui efektiivne tema tegevus oli, ja teiseks moraalihooldamine. Mitte kunagi ei tohi rääkida sellest, mida sa teed poole tunni pärast või homme või ülehomme. Pantvangiks võetud Eesti jalgratturid Liibanonis Bekaa orus tõenäoliselt rääkisid, kuhu nad sõidavad ja mis kell. Mina olen nii paranoiline, et teen isegi Facebooki postitusi päev hiljem, kui asi tegelikult juhtub.

Need on põhireeglid, pluss see, et sa pead kuulama, mida üksus sulle ütleb. See on ka põhjus, miks ukrainlased ei taha ajakirjanikke üksuste juurde võtta. Kui ajakirjanik sinna läheb ja midagi juhtub, tuleb jama ja neil ei ole seda vaja, nad ei taha seda.

Ajakirjanikele soovitan soojalt militaariesmaabi kursust. See ei võta väga palju aega ja päästab kindlasti elusid. Kui on võimalus elu päästa, siis seda peaks tegema, muidu see jääb sind kummitama.

Väino Koorberg: Täna väga selle sissevaate eest. Ma loodan, et see oli meil viimane kord rääkida meie seltsis Ukraina sõjast, saame edaspidi valida rahumeelsemaid teemasid. Kuid arvatavasti ei ole see meil viimane kord rääkida ajakirjandusest sõja kajastamisel.